

**Prawo a Open
Access
konflikt starego z
nowym**

Bożena Bednarek-Michalska
Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu

Kontekst technologiczny, społeczny i kulturowy

- **Technologie napędzają rozwój i zmieniają świat** - sieci, mobilne telefony, iPody, urządzenia wielozadaniowe, zmieniające się oprogramowanie
- **Nowe pokolenie** – wyrasta na technologiach - dzieci sieci
- **Powstaje nowy model kultury** – wszechobecność mediów elektronicznych, nowe formy twórczości, dzieło kultury jako pożądaný produkt handlowy (muzyka, film, informacja), wojna o prawa autorskie
- **Nowy model komunikacji** – szybkość, otwartość, wielokanałowość (e-mail, forum, komentarz, blog), wielojęzyczność,
- **Dzięki sieciom wszystko ulega GLOBALIZACJI** – monopolizacja instytucji, rynków zbytu, cały świat staje się naszym domem,
- **Nowy kapitalizm** – produkcję przemysłową wypiera produkcja symboli, wiedzy, idei (*informacjonizm Manuela Castellsa*)
- **Stare prawo z poprzedniej epoki** - nieskuteczne

Nowe pokolenie

Urodzili się po tym, jak PC stały się normą, zaczęli szkołę po tym, jak Internet stał się normą, zanim dorośli - spędzali :

- 20,000 godzin oglądając TV
- 10,000 godzin przy telefonie
- poniżej 5,000 czytając
- Wysłali lub dostali 200,000 e-maili
- 10,000 godzin grając w gry komputerowe

Ich oczekiwania wobec nowych technologii są ogromne, oczekiwania wobec usług jeszcze większe:

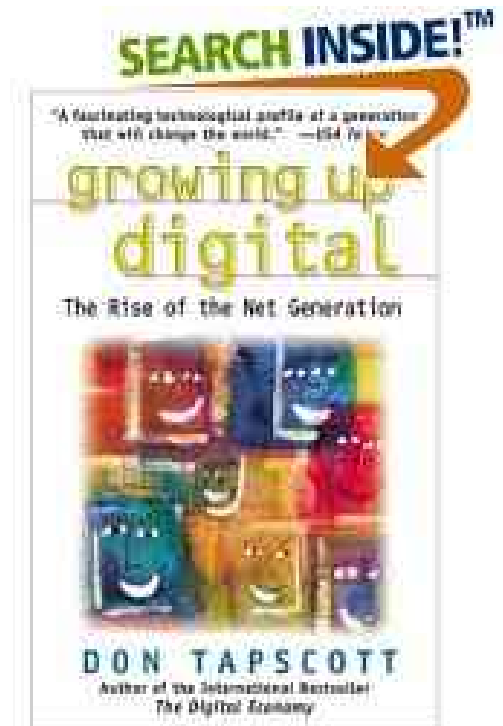
- Szybkość, niezawodność
- Indywidualizacja potrzeb i samoobsługa
- Jakość i zmienność (nowinki)

Keith Webster

Matures	Pre-1947
Baby boomers	1947-1964
Generation X	1965-1980
Net generation (Generation Y)	1981-1994
Post-millennials (Generation Z)	1995+

Cechy pokolenia sieci

Zawsze „na kablu”
(connected)
Z kilkoma
specjalizacjami
Wielozadaniowi

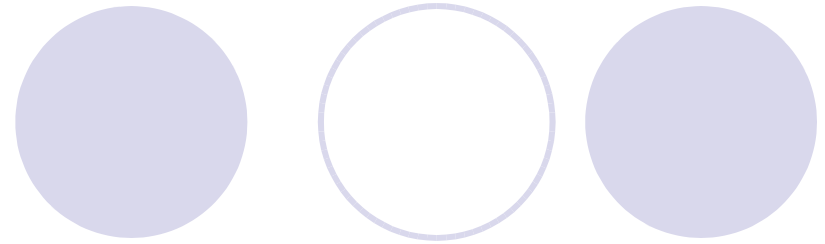
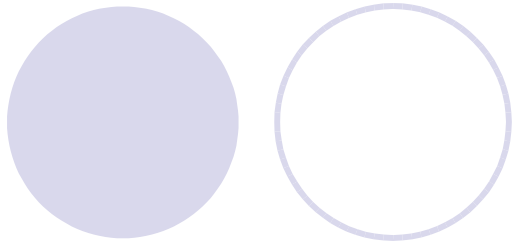
Ciekawscy
Wścibscy
Nakręceni
Aktywni
Wymagający konsumenci
Niezależni ale i współzależni

Oni zbudują nowy świat

Nowy model kultury

- **Kultura konwergencji** – *w kulturze konwergencji wszystko jest możliwe. Już dziś przenikanie się form, nakładanie treści powoduje, że zaciera się różnica pomiędzy artykułem, przekazem video a prezentacją multimedialną. Zaciera się granica autorstwa w przypadku współtworzenia i współedytowania treści.*
- **Kultura uczestnictwa - Web 2.0**
  - Dziennikarstwo obywatelskie
  - Wiki
  - YouTube, Slideshare
  - RSS
  - Komunikatory
  - Fora
- **Nowe formy kultury** – opowiadanie transmedialne, blog, podcast,

Natura Internetu, w którym funkcjonują

Globalizacja
Komunikacja
Konwergencja
Netokracja

Nadmiar
Masowość
Wielość

Szybkość
Zmienność
Łatwość tworzenia
Partycypacja

Natura Internetu a prawo

Cyberprzestrzeń – nowy wirtualny świat nie opleciony systemem praw (przewagę zdobywa ten, kto potrafi narzucić swoje prawa)

Rewolucja technologiczna i cywilizacyjna a twórczość intelektualna

Do czego jesteśmy przyzwyczajeni?

- Tworzenie treści przez wąską elitę twórców
- Wydawanie książki przez profesjonalnego wydawcę
- Kupowania książki lub pożyczania z bibliotek
- Kopiowanie fragmentów lub całości na kserografach
- Fotografowanie pojedynczych obrazów

A co niesie nowa epoka?

- Pobieranie tekstu z sieci lub nośników trwałych (co zawsze oznacza kopiowanie)
- Czytanie tekstu elektronicznego w dowolnym momencie na przenośnych urządzeniach
- Odsłuchiwanie tekstów
- Kopiowania i wklejanie całości lub fragmentów (copy paste)
- Koszty produkcji i dystrybucji maleją do zera

Jak to się ma do tradycyjnych przepisów prawa?

Z jakimi treściami mamy do czynienia?

Treść w epoce Internetu jest często „free-for-all”, szczególnie ta współtworzona jak Wikipedia, Citizendium,

Stary model, w którym autorzy piszą, wydawcy wydają, a czytelnicy kupują tylko to co znajdzie się w handlu, nie jest już adekwatny do rzeczywistości

Innowacyjność i współpraca - utwory powstają w wyniku zintegrowanego procesu, gdzie rękopis współlistnieje z recenzją, komentarzem użytkowników, z innymi mediami, linkami, załącznikami audio i video (*opowiadanie transmedialne MATRIX*)

Oznacza to fundamentalną przemianę modeli organizacyjnych i businessowych, w których centralną wartością staje się kreacja partycypacyjna.

Web 2.0 i nowa społeczność - znaki zapytania???

Demokratyzacja – kultura partycypacji i uczestnictwa we współtworzeniu
Redukcja podziału: na kreatywnych twórców i biernych odbiorców

Kto jest twórcą artykułu w Wikipedii?

Kto ma pobierać za użycie tego utworu tantiemy?

Na śmierć ilu autorów przyszłoby czekać, gdyby stosować ©?

Prawo autorskie

Jego restrykcje są największą przeszkodą w tworzeniu bibliotek cyfrowych i archiwów otwartych, swobodnego korzystania z wytworów kultury

Historia copyright nowe pokolenie

- Na początku istnienie prawa autorskiego, jeśli autor chciał chronić dzieło mógł zgłosić je do ochrony, dziś chroni się z mocy prawa każdy najmniejszy rękopis, mimo iż nie znamy intencji twórcy, co do jego prawnego statusu. Pierwotne znaczenie prawa autorskiego miało poprzez ochronę twórcy stymulować jego twórczość. Dziś ją hamują.
- Bardzo wielu młodych twórców chce dzielić się wiedzą z różnych powodów
  - Z powodu przekonań
  - Dla promocji własnej twórczości
  - Dla większej liczby cytowań
  - Z powodu potrzeby autokreacji
  - Dla przyszłych spodziewanych zysków
    - INNE???

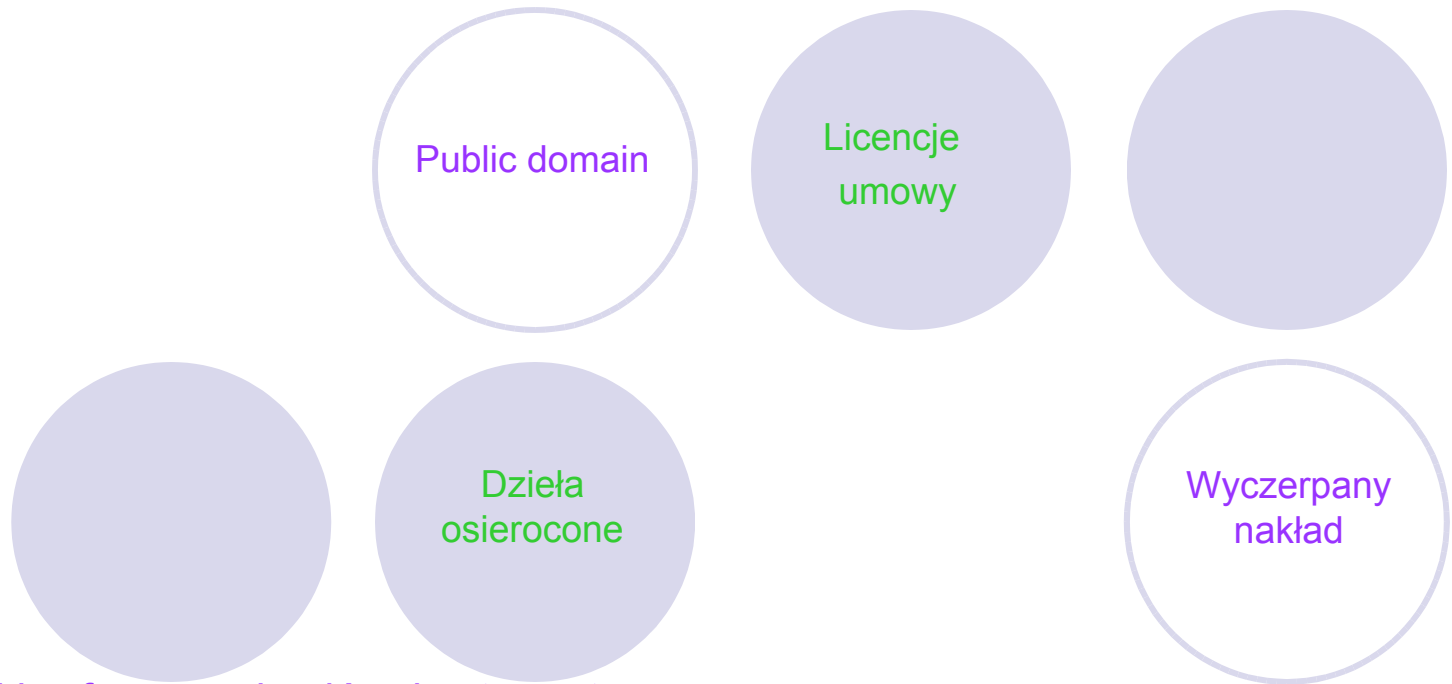
Historia copyright a nowa era

- W XVIII czy XIX wieku copyright chronił drukowany utwór o małych nakładach, udostępniany na lokalnym rynku, wypożyczany z biblioteki, kupowany w miejscowej księgarni lub subskrybowany i dostarczany tradycyjną pocztą;
- Dziś copyright ma chronić elektroniczne zasoby beznakładowe, udostępniane na całym świecie, 24 h, udostępniane w bibliotekach cyfrowych, repozytoriach otwartych, czasopismach, stronach www, bazach danych, odpłatnie lub za darmo, kopiowanych bez ograniczeń, przesyłanych w dowolne miejsca
- Bardzo wielu młodych twórców nie rozumie zakresu ochrony prawno-autorskiej lub uważa ją za anachroniczną

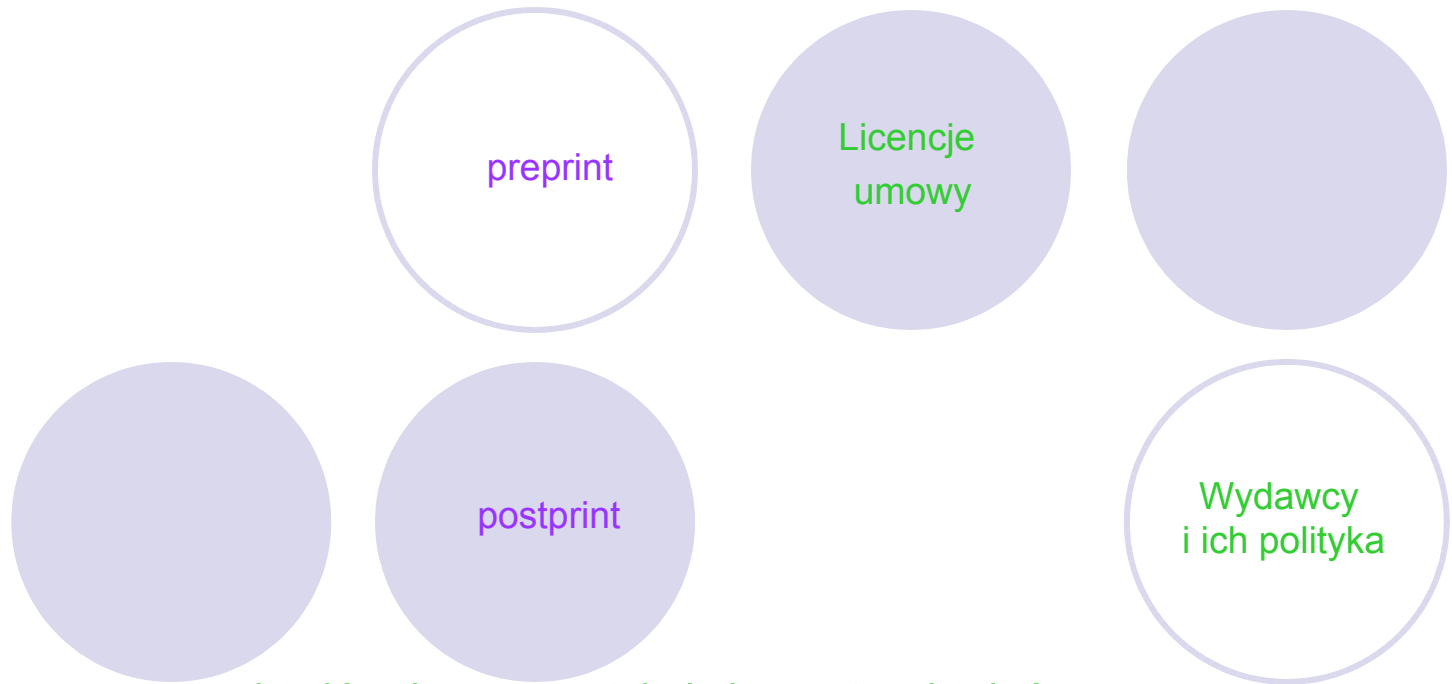
Rozwiązania prawne na świecie w kontekście bibliotek cyfrowych

Biblioteki cyfrowe mają głównie stare utwory

- 70 lat po śmierci autora
- 25-30 lat po publikacji
- muszą prowadzić trudne negocjacje dla współczesnych utworów
- w przypadku dzieł osieroconych nie ma nawet z kim negocjować
- utwory o wyczerpanym nakładzie mogłyby od razu przechodzić do sieci

Rozwiązania prawne na świecie w kontekście otwartych archiwów

Archiwa open access mają głównie nowe artykuły i raporty z badań

- autor wybiera dowolne archiwum
- deponuje je sam autor (samo-archiwizacja) – preprint lub postprint
- wybiera tę wersję licencji, jaka mu odpowiada
- świadomie oddaje tekst do wydawcy (wie, że może negocjować umowę, stawiać warunki)

Polityka wydawców wobec archiwów otwartych (Sherpa/Romeo)

Kolory

zielony

niebieski

żółty

biały

Polityka wydawcy

can archive pre-print and post-print

can archive post-print (ie final draft post-refereeing)

can archive pre-print (ie pre-refereeing)

archiving not formally supported

W projekcie każdy wydawca oznaczony jest odpowiednim kolorem i kategorią <http://www.sherpa.ac.uk/romeo/>

Zalecane rozwiązania prawne na świecie w kontekście open access

Utwory publikowane za publiczne pieniądze powinny znaleźć się w wolnym dostępie

3. USA (27.12.2007) prezydencki mandat dotyczący całości publikacji NIH w repozytorium otwartym (do 12 mcy embarga)
4. Wellcome Trust (fundacja naukowa), Howard Hughes (do 6 miesięcy)
5. Europejskie rządy: Niemcy, Francja, Wielka Brytania i inne (od 6 do 12 miesięcy)
6. Komisja Europejska (przygotowywany mandat otwarty dla całego FP7 (od 6 do 12 miesięcy))

Polityki uczelniane i instytucyjne:

June 2005. The **Russell Group**, representing 19 major research universities that receive 60% of the research grants in the UK, issued a **statement** endorsing open access.

May 11, 2006. Sweden launched a **national open access** initiative whose **goal** is "to promote maximum accessibility and visibility of works produced by researchers, teachers and students at Swedish universities and university colleges."

CERN – November 1993. **CERN** launched its **preprint server**. June 22, 2006. **CERN** published a **report** outlining its project to convert all the toll-access journals in particle physics to open access. CERN began implementing the plan at a **November 3, 2006, February 27, 2007**. The **ATLAS Experiment** at **CERN** released a **Statement on Open Access Publishing** encouraging its 1,800 participating scientists to publish their results in OA journals. (CERN scientists were already operating under an OA archiving mandate.) Three other CERN experiments soon adopted the same statement: the Compact Muon Solenoid (**CMS**) experiment (March 2, 2007), A Large Ion Collider Experiment (**ALICE**), and Total Cross Section, Elastic Scattering and Diffraction Dissociation at the LHC (**TOTEM**) (both the latter c. March 20, 2007).

November 14, 2007. France's National Agency for Research (Agence nationale de la recherche, or ANR) adopted an **OA** mandate for ANR-funded research.

Więcej zob. Timeline: <http://www.earlham.edu/~peters/fos/timeline.htm>

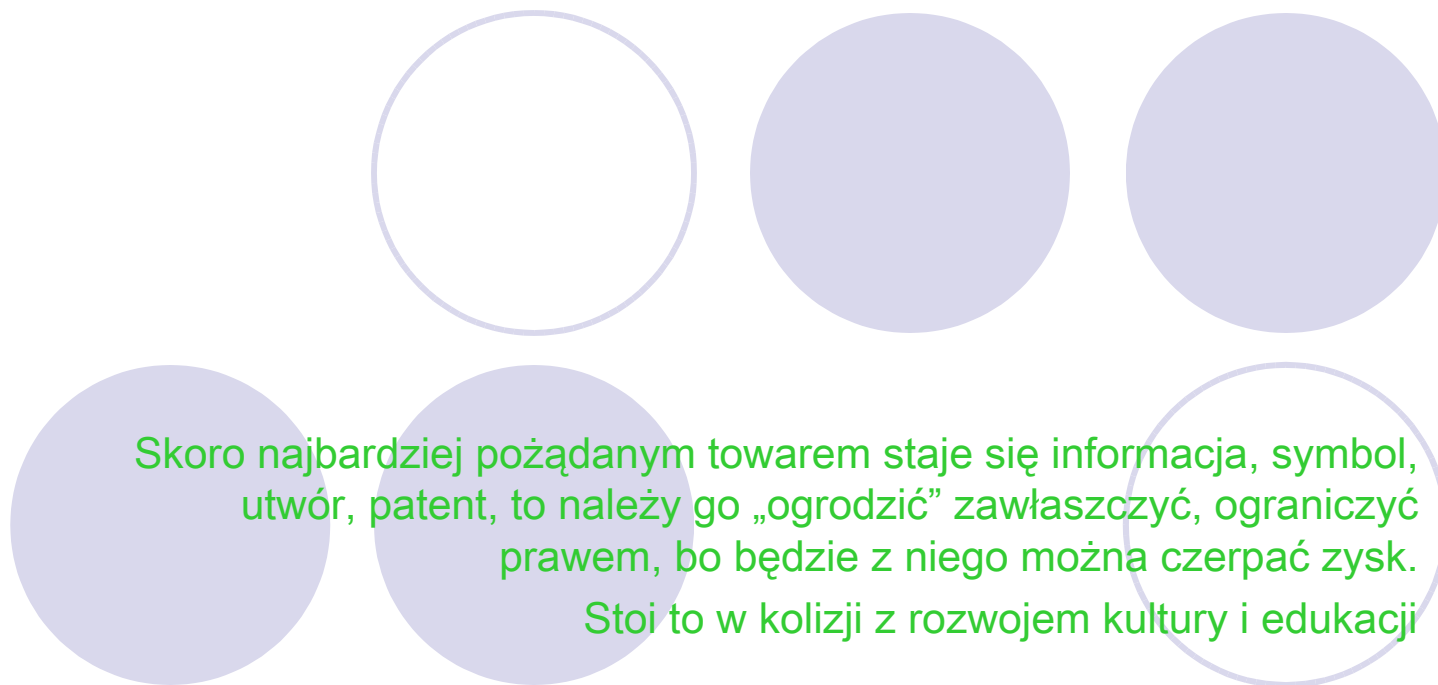
Mandat European University Association

25.01.2008: EUA jednomyślnie przyjmuje Mandat

Cytat 1: all European Universities should create institutional repositories and should mandate that all research publications must be deposited in them immediately upon publication (and made Open Access as soon as possible thereafter)

Cytat 2: (EUA recommends that) these (funder) self-archiving mandates should also be extended to all research results arising from EU research programme/project funding

Wojna o własność intelektualną

Z jednej strony restrykcje

Rewolucja traktowania własności intelektualnej

Z drugiej strony swoboda

*Informacja
chce być wolna
Stewart Brand*

- Szeroka światowa akceptacja modelu Creative Commons i jego pochodnych (L. Lessig, Free Culture)
- Zamiast licencji, które ograniczają dostęp do dzieła, licencje, które określają, jak można je udostępnić
- Wiele poziomów swobody w korzystaniu i posługiwaniu się dziełem – w wersji elektronicznej

STAWKA?

wolność
wypowiedzi

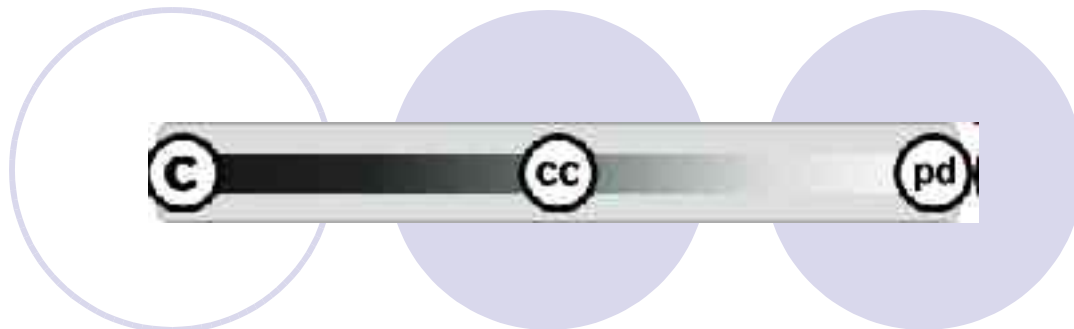
Wolne Licencje

17

- Free Art License
- GNU
- Free Documentation License
- Common Documentation License
- EFF Open Audio License
- Open Music Licenses
- The Green OpenMusic License
- The Yellow OpenMusic License
- The Red OpenMusic License
- Creative Commons Licenses
- Open Content and Open Publicatic
- The Open Content License
- Open Publication License
- Design Science License
- Ethymonics Free Music License

Wolne Licencje

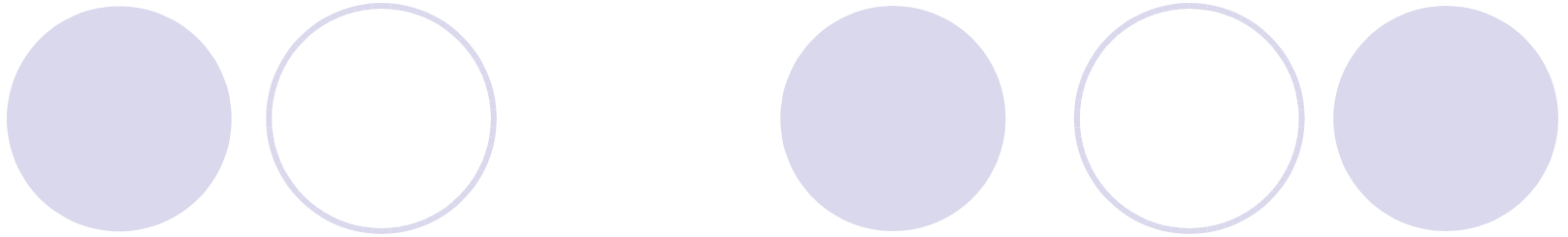

Creative Commons – Some rights reserved, niektóre prawa zastrzeżone (Lawrence Lessig)

GPL – idea *copyleft* zasada swobodnego korzystania i dzielenia się wynikami pracy (Free Software Foundation, Richard Stallman)

Creative Commons defines the spectrum of possibilities between full copyright — all rights reserved — and the public domain — no rights reserved. Our licenses help you keep your copyright while inviting certain uses of your work — a “some rights reserved” copyright .

Nowa konstytucja dla nowej ery?

Wolna kultura nie jest kulturą bez własności, autorzy mają prawo do wynagrodzenia, ale muszą też mieć prawo do określenia zakresu działania prawa, tak by następne pokolenia twórców mogli korzystać z dorobku przodków.

Kultura bez własności byłaby kulturą anarchii

(Lessig)

Kultura zezwoleń/zezwoleń na kulturę

Korzystałam z pracy i inspiracji

**Lawrenca
Lessiga**

**Edwina
Bendyka**

**Keitha
Webstera**

**Marka
Niezgódki**

**Alka
Tarkowskiego**

**Ten wykład powstał dzięki wolnej kulturze i licencjom
CC i będzie rozpowszechniany na licencji CC
Bożena Bednarek-Michalska**